

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΓΕΩΡΓΕΛΗΣ

Η ελληνική οικονομία το 19ο αιώνα στηριζόταν στην αγροτική παραγωγή. Παρόλα αυτά, το φαινόμενο της παρατεταμένης λειψυδρίας στα τέλη του 19ου - αρχές 20ου αιώνα προκάλεσε σχεδόν ολοκληρωτική καταστροφή των καλλιεργειών. Το κοινωνικό πρόβλημα των ανέργων αγροτών αντιμετωπίστηκε με μαζική μετανάστευση κυρίως προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

ΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ
ΙΔΕΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 19ου αι.

Το εργατικό κίνημα κατά τον 19ο αι. συνδέθηκε με την παράλληλη διακίνηση και ανάπτυξη σοσιαλιστικών ιδεών. Το φαινόμενο αυτό έκανε την εμφάνισή του και στην Ελλάδα, αν και διέφερε σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Να εξηγήσετε τη διαφορά αυτή εντοπίζοντας τους λόγους που την προκάλεσαν.

ΠΑΡΑΘΕΜΑ Α'

Ως προς το εθνικό και το κοινωνικό ζήτημα οι Έλληνες σοσιαλιστές δεν αναπτύσσουν μια σχέση αμοιβαίου αποκλεισμού, αλλά μια κυμαινόμενη τακτική προβαδίσματος ή προαπαίτησης. Ο «Δημοκρατικός Σύνδεσμος του Λαού»(1) των Πατρών έδωσε την προτεραιότητα στην επίλυση του κοινωνικού ζητήματος με την επισήμανση ότι οι «Τούρκοι δεν είναι μονάχα στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία αλλά και μέσα στο σπίτι μας. Κι αν έχουμε μισό από δώθε πρέπει να αρχίσουμε το Ανατολικό Ζήτημα κι όχι από κει όπου μας λένε αυτοί». Τους διαχειριστές του εθνικού ζητήματος, που προκύπτουν από την εναλλαγή των δυο κυριότερων πολιτικών κομμάτων(2) στην κυβερνητική εξουσία, έχει επίσης υπόψη της μια σύντομη διευκρίνιση του Άρδην(3), ότι η εγκαθίδρυση της σοσιαλιστικής κοινωνίας θα συνεπιφέρει τη δημιουργία «ελεύθερων ομοσπόνδων Κοινοτήτων ή Δήμων» και θα καταστήσει το έθνος απλώς γεωγραφική έννοια που ενδιαφέρει κυρίως «τους σπουδαστάς παρωχημένης ιστορίας».

Παναγιώτης Νούτσος, *Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*, εκδ. «ΓΝΩΣΗ», Αθήνα 1990, Τόμος Α', σελ. 35-36

ΠΑΡΑΘΕΜΑ Β'

Ο σοσιαλισμός επιζητεί βελτίωσιν της θέσεως των εργατών. Εργάται δυστυχούντες εδώ δεν υπάρχουν. Άρα δεν έχομεν ανάγκην σοσιαλισμού. Ούτω σκέπτονται οι πλείστοι εν Ελλάδι. [...] Εν Ελλάδι, αν και η βιομηχανία δεν είναι ακόμη όπως αλλού αναπτυσσόμενη, υπάρχουν εν τούτοις χιλιάδες εργατών, εργαζόμενοι δια λογαριασμόν άλλων και λαμβάνοντες ημερομίσθιον. Οι εργάται ούτοι, αν ακριβώς εξετάσει κανείς, εργάζονται όσο οι εν Ευρώπη και αμείβονται όσον εκείνοι, ενίοτε δε και ολιγώτερον. Οι τυπογράφοι, οι εργάται των μεταλλουργιών Λαυρίου, οι εν τοις μεγάλοις εργοστασίοις Πειραιώς εργαζόμενοι είναι πρόχειρα παραδείγματα πολλής εργασίας και ανεπαρκούς αμοιβής. Και εκ των άλλων όμως εργατών των εργαζομένων δι' ίδιον λογαριασμόν, οι πλείστοι κυρίως ένεκα της ατάκτου εργασίας υποφέρουσι και στερούνται. Αλλ' εκτός των εργατών των πόλεων υπάρχουν άλλοι επίσης συνεχώς εργαζόμενοι και διαρκώς σχεδόν στερούμενοι, οι γεωργοί, εκ της εργασίας των οποίων ωφελούνται κυρίως οι μεγάλοι κτηματίαι, αι τραπεζίται, οι τοκογλύφοι και οι μεγαλέμποροι. Εργάται λοιπόν και γεωργοί, αντιπροσωπεύοντες εν όλω τα 3/4 τουλάχιστον του πληθυσμού της Ελλάδος, κοπιάζουσι συνεχώς και υποφέρουσι και στερούνται.

«Ο Σοσιαλισμός Εν Ελλάδι», *Η Κοινωνία*, αρ.3, 1891, ο.π σελ. 230. (4)

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

(Για την απάντηση στο ερώτημα ο μαθητής θα πρέπει να ανατρέξει στο σχολικό βιβλίο στη σελ. 46: «Στο τέλος του 19ου αι. συναντάμε στην Ελλάδα [...] εμπόδιζε την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο»)

Το εργατικό κίνημα στην Ελλάδα, παρουσίασε διαφορές σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες, κάτι που οφειλόταν τόσο στις ιδιόμορφες ιστορικές συνθήκες, όσο και αργούς αναπτυξιακούς ρυθμούς στην Ελλάδα. Στο τέλος του 19ου αιώνα συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις. Η πολιτική και κοινωνική τους επιρροή ήταν σαφώς μικρότερη από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές (π.χ. Βουλγαρία). Η απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων οδήγησε σ' αυτήν την καθυστέρηση. *Η βιομηχανία στην Ελλάδα, όπως τονίζεται και στο παράθεμα Β', «δεν είναι ακόμη όπως αλλού αναπτυσσόμενη», κάτι που οδηγεί την πλειονότητα της κοινωνίας («Ούτω σκέπτονται οι πλείστοι εν Ελλάδι») να θεωρεί, ότι εφόσον δεν υπάρχουν «δυστυχούντες» εργάτες, δεν είναι απαραίτητη και η ύπαρξη σοσιαλιστικής ιδεολογίας που να ανταποκρίνεται στα αιτήματά τους. Επιπλέον, στα μεγάλα δημόσια έργα της περιόδου, σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού προερχόταν από το εξωτερικό (στη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου εργάστηκαν πολλοί Ιταλοί) ή ήταν πρόσκαιρης, βραχύχρονης απασχόλησης. Πιο σταθερό εργατικό δυναμικό δούλευε στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις, όπου και εκδηλώθηκαν οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο, 1896). *Η άποψη αυτή, αν και, όπως προαναφέρθηκε, φαίνεται να συμφωνεί με την επικρατούσα της εποχής, εν τούτοις έρχεται σε αντίθεση με το σκε-**

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ FRANCHISE

ΠΕΙΡΑΙΑΣ

Σωτήρος & Αλκιβιάδου 132
Τηλ.: 210 4112507
e-mail: info@poukamisas.gr

ΑΙΓΑΛΕΩ: Βηθών 425 & Αδριανουπόλεως 10, Τηλ.: 210 5319805, **ΑΜΦΙΑΛΗ:** Κεφαλληνίας 8, Τηλ.: 210 4004200, **ΓΑΛΑΤΣΙ:** Εθ. Βενιζέλου 16, Τηλ.: 210 2224000, **ΓΛΥΦΑΔΑ:** Γούναρη 44 & Πόντου 87, Τηλ.: 210 9647806, **ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑ:** Εθ. Βενιζέλου 72, Τηλ.: 210 4622920, **ΚΑΛΛΙΘΕΑ:** Εθ. Βενιζέλου 188, Τηλ.: 210 9588891, **ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΣ:** Δημητρακοπούλου & Σπυριδίου 38, Τηλ.: 210 4978027, **ΛΑΡΙΣΑ:** Ρούσβετ & Καποδιστρίου 1, Τηλ.: 2410 612660, **ΜΟΣΧΑΤΟ:** Χρυσοστόμου Σμύρνης 124, Τηλ.: 210 9401137, **ΝΕΑ ΣΜΥΡΝΗ:** Εθ. Βενιζέλου 233 & Μάρκου Μπότσαρη 30, Τηλ.: 210 9883771, **ΝΙΚΑΙΑ:** Απολλείας 214 & Διαμαντίδη 71, Τηλ.: 210 4975777, **ΠΕΙΡΑΙΑΣ:** Σωτήρος & Αλκιβιάδου 132, Τηλ.: 210 4112506, **ΠΕΡΑΜΑ:** Λ. Ειρήνης 177, Τηλ.: 210 4416454

πτικό του συντάκτη του παραθέματος Β', ο οποίος διατείνεται ότι υπάρχουν ακόμη «χιλιάδες εργατών, εργαζόμενοι δια λογαριασμόν άλλων και λαμβάνοντες ημερομίσθιον». Ως τέτοιοι μπορούν να θεωρηθούν οι τυπογράφοι, οι εργαζόμενοι στα μεγάλα εργοστάσια του Πειραιά, όσοι αυτοαπασχολούνται σε περιστασιακής μορφής επαγγέλματα, αλλά και οι γεωργοί, οι οποίοι ως πολυάριθμη τάξη συνιστούν μέλη του γενικότερου εργατικού κινήματος, και άρα μια τάξη όπου οι σοσιαλιστικές ιδέες μπορούν να βρουν πρόσφορο έδαφος για να αναπτυχθούν.

Τέλος, στον ιδεολογικό τομέα η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας εμπόδιζε την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο. Το εθνικό ζήτημα, σύμφωνα με τον Π. Νούτσο, δεν εξετάζεται ξεχωριστά, αλλά σε συνάρτηση με το κοινωνικό, με το τελευταίο να τίθεται σε «μια κυμαινόμενη τακτική προβαδίσματος ή προαπαίτησης». Η άποψη αυτή τεκμηριώνεται με ιστορικά παραδείγματα. Ο «Δημοκρατικός Σύνδεσμος του Λαού» των Πατρών θεωρεί ότι προέχει η επίλυση του κοινωνικού ζητήματος, χωρίς πάντως να αποκλείει μεταγενέστερα ικανοποίηση των εθνικών διεκδικήσεων. Με τη φράση μάλιστα «Τούρκοι δεν είναι μόναχα στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία αλλά και μέσα στο σπίτι μας» τονίζεται το διμέτωπο των διεκδικήσεων, τόσο σε εσωτερικό επίπεδο, με την προσδοκώμενη κοινωνική αναμόρφωση όσο και στην εξωτερική πολιτική. Επίσης σημαντική και αρκετά προοδευτική είναι και η άποψη που εκφράζεται από το «Αρδην», όπου η προοπτική της εγκαθίδρυσης μιας μελλοντικής σοσιαλιστικής κοινωνίας δεν θα συμπληρώσει αλλά θα αλλάξει ριζικά την επικρατούσα αντίληψη που θέλει κράτος και έθνος να ταυτίζονται (με ό,τι αυτό συνεπάγεται). Στη θέση αυτών προτείνει τη δημιουργία ενός κρατικού μορφώματος «ελεύθερων ομοσπόνδων Κοινοτήτων ή Δήμων» και το έθνος καθίσταται «απλώς γεωγραφική έννοια» για τους σπουδαστές της «παρωχημένης ιστορίας».

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1. Πρόκειται για οργάνωση που δημιουργήθηκε το 1876 στην Πάτρα και περιλάμβανε αρχικά δώδεκα μέλη, προεξάρχοντος του φοιτητή της Νομικής Κων/νου Μπομποτή. Ο «Δημοκρατικός Σύνδεσμος του Λαού» αφουγκράστηκε αφενός τις κοινωνικές ιδιαιτερότητες της γεωγραφικά περιφερειακής οικονομικής ζώνης όπου δρούσε, αφετέρου δε τήρησε τις συμβάσεις με το ιστορικό παρελθόν και τις αξίες του, όπως αυτές παραδόθηκαν από την Ελληνική αρχαιότητα. Το νέο όμως στοιχείο είναι ότι προσπάθησε να συγκεράσει τα προηγούμενα με σοσιαλιστικές πρακτικές, αν και τα όρια της ιδεολογικής του ταυτότητας δεν είναι ευδιάκριτα, φαίνεται όμως ότι τα μέλη του έκλιναν ιδεολογικά προς τους ουτοπιστές σοσιαλιστές και τις απόψεις του Μπακούνιν. Ο «Σύνδεσμος» απετέλεσε το σημείο αναφοράς για μελλοντικά συγγενή ιδεολογικά σχήματα.

2. Εννοείται το Τρικουπικό και το Δηληγιαννικό κόμμα.

3. Πρόκειται για περιοδικό που εκδιδόταν από το Σεπτέμβριο του 1885 ως τον Ιούλιο του 1887. Ψυχή της όλης προσπάθειας υπήρξε ο Νομικός και δημοσιογράφος Πλάτων Δρακούλης. Με επιρροές από τη Μαρξιστική θεωρία και τον «αυτόνομο κοινωνισμό» του Κροπότκιν, αλλά, κυρίως από τον Laurence Gronlund, ο Δρακούλης επεδίωξε τη δημιουργία μιας πανελλήνιας εργατικής οργάνωσης με δράση στα αστικά και επαρχιακά κέντρα, προτείνοντας ένα σύστημα που στηριζόταν στο εξής σκεπτικό: «η εργασία είναι η μήτηρ του πλούτου· άρα ο πλούτος ανήκει εις την εργασίαν». Το κοινωνικό του σύστημα βασιζόταν λοιπόν στην αξία της εργασίας ως πηγή πλούτου και κοινωνικής ανέλιξης στα πλαίσια βέβαια της εφαρμογής των αρχών κοινωνικής δικαιοσύνης στηριγμένης σε πρακτικές και ηθικές που προσιδιάζουν στο χριστιανισμό. Πρόκειται για μια ιδιόμορφη θεωρητική κατασκευή, την οποία ο Δρακούλης προπαγάνδισε μέσα από το «Αρδην». Παρόλη την αποτυχία του εγχειρήματός του, το όνομά του συγκαταλέγεται σε αυτά των πρωτοπόρων της σοσιαλιστικής σκέψης στην χώρα.

4. Πρόκειται για δημοσίευση στο εβδομαδιαίο όργανο του «Κοινωνικού Συνδέσμου» Η Κοινωνία. Ο «Κοινωνικός Σύνδεσμος» ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1891 από ομάδα φοιτητών υπό την επιρροή των ιδεών του Δρακούλη, με σκοπό τη θεμελίωση μιας νέας κοινωνίας που θα εξασφαλίζει οικονομική ανεξαρτησία. Αν και απευθυνόταν στην εργατική τάξη, αποτελεί κίνηση διανοουμένων, η προσπάθεια των οποίων ατόνησε πολύ γρήγορα (μέσα στο 1891)

ΠΛΑΤΩΝ ΔΡΑΚΟΥΛΗΣ
(1858-1942)

Από τους πρωτοπόρους μαζί με τον Σταύρο Καλλέργη καλλιεργητές των σοσιαλιστικών ιδεών στην Ελλάδα, συνέδεσε το όνομά του με την ανάπτυξη του εργατικού κινήματος και των πρώτων οργανώσεών του κατά τον 19ο αιώνα. Γεννημένος στην Ιθάκη, σπούδασε νομικά στην Αθήνα, μπήκε στη δημοσιογραφία και ασχολήθηκε με τα κοινωνικά ζητήματα και τη συγγραφή βιβλίων. Γνωστός πια κοινωνιολόγος και συνδεδεμένος με εκπροσώπους του σοσιαλιστικού ρεύματος στην Ευρώπη εξέδωσε το σοσιαλιστικό περιοδικό "Αρδην" (1885-1887) με τον Σπυρίδωνα Νάγο. Σταθμός, πάντως, στη συγγραφική και εν γένει κοινωνική δραστηριότητά του ήταν το έργο "Εγχειρίδιον του Εργάτου". Εκδόθηκε το 1893 και γνώρισε πολλές ανατυπώσεις. Ήταν το πρώτο θεωρητικό βιβλίο σοσιαλιστικής σκέψης στην Ελλάδα. Ο Δρακούλης των αναζητήσεων βρέθηκε αργότερα στην Αγγλία και πέτυχε να διοριστεί καθηγητής ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Το 1899 εξέδωσε το φιλοσοφικό περιοδικό "Ερευνα". Λίγα χρόνια αργότερα επέστρεψε στην Ελλάδα και το 1908 δημιούργησε τον Σύνδεσμο Εργατικών Τάξεων Ελλάδας. Το 1909 ίδρυσε το Ελληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα και το 1910 εξελέγη βουλευτής Αττικής και Ιθάκης ταυτόχρονα. Εκείνο τον καιρό είχε δείξει ζωνρό ενδιαφέρον για τις προοδευτικές ιδέες του Στρατιωτικού Συνδέσμου που πρωτοστάτησε στην Επανάσταση στο Γουδί. Από εκεί και μετά η δραστηριότητά του εξαντλείται σε εκδόσεις μελετών. Τα πιο γνωστά έργα του: "Στοιχεία βιονομίας", "Μελέτη περί της Γαλλικής Επανάστασεως", "Υγιεινή και ηθική", "Ελληνική γλώσσα και φιλολογία", "Αξία και ζωτικότητα του χριστιανισμού", "Εγκληματικότητας και ανθρωπισμός", "Αποκατάσταση της γυναικός".

